

ДРАГАН Олена
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника Департаменту підтримання обвинувачення
та представництва інтересів держави в судах
Генеральної прокуратури України,
м. Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СУДДІВ ТА ПРОКУРОРІВ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Проблематика системи доступу до професійної підготовки для опанування суддівського чи прокурорського фаху багатьма науковцями прямо пов'язується з гарантуванням передбаченого Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод права на справедливий судовий розгляд, оскільки його може здійснити лише допущена до професії у справедливий та чесний спосіб особистість. Питання професійної підготовки прокурорсько-слідчих працівників досліджували в Україні вчені В.В. Долежан, П.М. Каркач, С.В. Ківалов, М.В. Косюта, М.І. Мичко, І.Є. Марочкін, М.В. Руденко, Г.П. Середа, В.В. Сташис, В.В. Сухонос, В.Я. Тацій та інші. Разом з тим сучасне реформування органів прокуратури і судової системи потребують переосмислення з урахуванням існуючих надбань юридичної науки та втілень міжнародних стандартів.

Микола Оніщук, ректор Національної школи суддів в Україні, вказав на те, що одним із ключових заходів держави для підвищення професійного рівня суддів є комплексне зміцнення потенціалу Національної школи суддів України та системи підготовки суддів, відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 [1]. Проведення спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді здійснюється відповідно до європейських стандартів організації і проведення судово-освітніх заходів [2], які закріплені у Висновку № 4 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо належної підготовки та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях, схваленому 27 листопада 2003 року [3].

У порівняльному дослідженні навчання прокурорів, підготовленому на основі напрацювань міжнародних експертів зазначено, що у європейських та міжнародних угодах відсутні положення, що регулюють стандарти, яких необхідно було б дотримуватись у процесі відбору прокурорів або які б стосувалися будь-якого початкового навчання, яке вони мають пройти перед призначенням. Проте практика ЄСПЛ та різноманітні стандарти м'якого права містять певні важливі вказівки щодо якостей та компетенцій, якими повинні володіти прокурори, та які мають значення для порядку їхнього обрання та

навчання. Такі стандарти містяться в Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи щодо ролі прокуратури в системі кримінальної юстиції [4], різноманітних висновках та дослідженнях Європейської комісії «За демократію через право» («Венеціанська комісія»), в окремих висновках Консультативної ради європейських прокурорів [5].

Згідно із Законом України «Про прокуратуру» (ч. 1 ст. 27) прокурором місцевої прокуратури може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше двох років та володіє державною мовою [6]. На посаду судді відповідно до ч. 1 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» може бути призначений громадянин України, не молодший 30 та не старший 65 років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою [7]. Питання спеціальної підготовки кандидатів на посаду містяться в окремих розділах Законів України «Про прокуратуру» (розділ 5), «Про судоустрій і статус суддів» (розділ 4) і надані у вигляді порівняльної таблиці.

Закон України «Про прокуратуру» Спеціальна підготовка кандидата на посаду прокурора (ст. 33)	Закон України «Про судоустрій і статус суддів» Спеціальна підготовка кандидата на посаду судді (ст. 77), Кваліфікаційний іспит (ст. 78)
1. Кандидат на посаду прокурора проходить протягом 1 року спеціальну підготовку у <i>Національній академії прокуратури України</i> з метою отримання знань та навичок практичної діяльності на посаді прокурора, складання процесуальних документів, вивчення правил прокурорської етики	1. Спеціальна підготовка кандидата на посаду судді включає теоретичну та практичну підготовку судді в <i>Національній школі суддів України</i> . Спеціальна підготовка проводиться протягом 12 місяців (якщо інший строк не визначений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України) за рахунок коштів Державного бюджету України
2. Спеціальна підготовка завершується складанням кандидатом на посаду прокурора іспиту у вигляді анонімного тестування та практичного завдання	2. Кваліфікаційний іспит проводиться шляхом складення кандидатом на посаду судді письмового анонімного тестування та виконання анонімно письмового практичного завдання з метою виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосуванні закону та веденні судового засідання

3. Кандидат на посаду прокурора вважається таким, що успішно пройшов спеціальну підготовку, якщо за результатом іспиту отримав <i>більше 50 відсотків максимально можливого бала</i>	3. Якщо особа набрала менше 75 відсотків максимально можливого балу кваліфікаційного іспиту, вона вважається такою, що не склала кваліфікаційний іспит
4. У період проходження кандидатом на посаду прокурора спеціальної підготовки йому щомісячно виплачується <i>стипендія не менше двох третин посадового окладу прокурора місцевої прокуратури</i>	4. На період проходження кандидатом підготовки за ним зберігається основне місце роботи, виплачується <i>стипендія в розмірі посадового окладу помічника судді місцевого суду</i> . Строк проходження спеціальної підготовки в Національній школі суддів України зараховується до стажу професійної діяльності у сфері права
5. Навчальний план, порядок проходження кандидатами на посаду прокурора спеціальної підготовки та методика її оцінювання <i>затверджуються Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокурорів</i>	5. Програму, навчальний план та порядок проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді <i>затверджує Вища кваліфікаційна комісія суддів України за рекомендацією Національної школи суддів України</i>
6. Про результати проходження кандидатами на посаду прокурора спеціальної підготовки Національна академія прокуратури України <i>повідомляє Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію прокурорів</i>	6. Національна школа суддів України надсилає матеріали щодо кандидатів, які пройшли спеціальну підготовку, <i>до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для складення кваліфікаційного іспиту</i>
7. За результатами проходження кандидатом на посаду прокурора спеціальної підготовки Національна академія прокуратури України <i>приймає вмотивоване рішення про успішне чи неуспішне її проходження, копія якого вручається кандидату на посаду прокурора</i>	7. За результатами спеціальної підготовки кандидати отримують <i>свідчення устаткованого Вищою кваліфікаційною комісією суддів України зразка</i> . Проходженням кандидатом спеціальної підготовки вважається <i>успішне виконання програми підготовки</i>
8. Кандидат на посаду прокурора, щодо якого прийнято рішення про неуспішне проходження спеціальної підготовки, може оскаржити та керішення до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів протягом 15 днів з дня отримання ним копії такого рішення. За результатами розгляду Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів відмовляє в задоволенні скарги або задовольняє скаргу та приймає рішення про успішне проходження кандидатом на посаду прокурора спеціальної підготовки	8. Порушення процедури проведення кваліфікаційного іспиту щодо кандидата на посаду судді може бути оскаржено в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України.

9. Кандидат на посаду прокурора, який не пройшов спеціальну підготовку успішно, після закінчення строку на оскарження рішення Національної академії прокуратури України (у разі якщо скарга не була подана) або за результатами розгляду скарги, у задоволенні якої було відмовлено, виключається Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокурорів з резерву на заміщення вакантних посад прокурорів	9. У разі порушення кандидатом на посаду судді порядку проходження спеціальної підготовки, що призвело до його відрахування, припинення кандидатом проходження такої підготовки за власною ініціативою, неуспішного виконання кандидатом на посаду судді програми спеціальної підготовки він <i>повинен відшкодувати кошти, витрачені на його підготовку</i>
10. –	10. Кандидат на посаду судді зобов'язаний <i>відшкодувати кошти, витрачені на його спеціальну підготовку</i> , у разі, якщо він без поважних причин не з'явився для складення кваліфікаційного іспиту або протягом трьох років з дня зарахування до резерву не подав заяву про участь у конкурсі на зайняття вакантної посади судді чи за власним бажанням виключений із резерву

Згідно із вказаними Законами спеціальна підготовка як суддів, так і прокурорів триває 12 місяців, здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України та завершується складанням анонімного тестування з метою виявлення рівня знань. Проте у вимогах є і відмінності. Так, якщо кандидат на посаду судді набрав менше 75 відсотків максимально можливого балу кваліфікаційного іспиту, то він вважається таким, що його не склав; у той час як для прокурорів – менше 50 відсотків. Різними є й розміри стипендій у період проходження спеціальної підготовки: прокурорам щомісячно виплачується не менше двох третин посадового окладу прокурора місцевої прокуратури (ч. 2 ст. 33 Закону України «Про прокуратуру»); а суддям в розмірі посадового окладу помічника судді місцевого суду (ч. 4 ст. 77 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»). При цьому кандидат на посаду судді зобов'язаний відшкодувати кошти, витрачені на його спецпідготовку, у разі якщо без поважних причин не з'явився для складення кваліфікаційного іспиту або протягом трьох років з дня зарахування до резерву не подав заяву про участь у конкурсі на зайняття вакантної посади судді чи за власним бажанням виключений із резерву. Водночас для прокурорів таке відшкодування не передбачено, як і не передбачено те, що проходження спеціальної підготовки зараховується кандидатам на посаду судді до стажу професійної діяльності у сфері права.

Наступне питання щодо статусу та відомчої належності закладів та установ, які здійснюють спецпідготовку. У більшості європейських країн такі заклади є незалежними від загальної системи юридичної освіти держави. В Україні

також. Так, кандидат на посаду прокурора проходить спеціальну підготовку у Національній академії прокуратури України, а на посаду судді – Національній школі суддів України.

У дискусіях щодо підготовки суддів та прокурорів вказується на необхідність належної обізнаності викладачів в питаннях, які виникають на практиці. Для цього вважаємо доцільним поєднання викладання теоретичних знань з заняттями – тренінгами, які проводять викладачі-практики, обізнані у сучасних проблемах.

Навчальний план, порядок проходження спеціальної підготовки, методика її оцінювання затверджуються для кандидатів на посаду прокурорів Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокурорів (ч. 3 ст. 33 Закону України «Про прокуратуру»), а для суддів Вищою кваліфікаційною комісією суддів за рекомендацією Національної школи суддів України (ч. 2 ст. 77 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»).

Проведений аналіз засвідчив, що на сьогодні в Україні вимоги щодо доступу до професії у суддів та прокурорів різні, проте кінцевий результат повинен бути єдиним – забезпечення належної професійної підготовки кандидатів на посаду.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015> (дата звернення: 10.07.2019).

2. Оніщук М. Належна професійна підготовка кандидатів на посаду судді є неодмінною умовою здійснення компетентного судочинства. *Юридичний вісник України*. 2018. № 4. С. 6–7. URL: <http://www.nsj.gov.ua/ua/news/nalejna-profesiyna-pidgotovka-kandidativ-na-posadu-suddi-e-neodminnou-umovou-zdiysnennya-kompetentnogo-sudochinstva/> (дата звернення: 10.07.2019).

3. Висновок № 4 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо належної підготовки та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях, схвалений 27.11.2003. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu03410?an=5&ed=2003_11_27 (дата звернення: 10.07.2019).

4. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо ролі прокуратури в системі кримінальної юстиції від 06.10.2000. URL: file:///C:/Users/shtin.ds/AppData/Local/Temp/Rec_2000_19_2000_10_6-2.pdf (дата звернення: 10.07.2019).

5. Джеремі МакБрайд, Джон Пірсон: Порівняльне дослідження навчання прокурорів. URL: file:///C:/Users/shtin.ds/AppData/Local/Temp/Comparative-study-Prosecutors-initial-training_UKR.pdf-1.pdf (дата звернення: 10.07.2019).

6. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. С. 12.

7. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 10.07.2019).